

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2012 SAUSIO 28 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 4 (11)

„Mes visi būsime perkeisti mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus pergalės dėka.“ plg. 1 Kor 15, 51–58

KRIKŠČIONIŲ EKUMENINĖ DVASIA: NAMIŠKIŲ, BROLIŲ IR SESERŲ BENDRAVIMAS

Istorikai krikščionių pastangos vienyti religiniu pagrindu prasidėjo, kai jie, susiskaldę, vėl ėmė jaustis turį daugiau to, kas juos jungia, negu to, kas juos skiria. Jie ėmė suvokti priklausą vienai Šeimai, esantys vieno Tėvo vaikai. Tam jie parinko graikišką žodį, reiškiantį namiškių susibūrimą – *oikoumene* (*oikos* – namas).

Krikščionių vienijimosi pastangos, kurios vis labiau ryškėja šiuo metu, gali turėti vis didėjančią įtaką žmonijai. Bet ta įtaka – svarbiausia – yra tarp jų pačių.

Pasaulyje

Šiuo metu Žemės planetoje yra 6,9 milijardo žmonių. Arti trečdalis yra krikščionys (2,18 milijardai). Beveik pusė krikščionių yra katalikai, daugiau kaip trečdalis (37 proc.) – protestantai, kas aštuntas (12 proc.) – stačiatikis. Skaičius liudija, kad tai turėtų būti didelė ir įtakinga jėga. Deja, ši statistika paremta labai paviršutiniška registracija: neretai krikščioniu asmuo laikomas vien dėl to, kad kūdikystėje buvo pakrikštytas. Tačiau toks krikščionis – tik pavadinimas. Tikrų sąmoningų katalikų ir krikščionių yra daug mažiau.

Istorijos eigoje krikščionys susiskaldė. Susiskaldydami jie pabrėždavo tai, kas juos skiria. Tik maždaug prieš šimtą metų jie ėmė vėl žvelgti į tai, kas jiems bendra.

Mažesnių skirtumų turėję protestantai greičiau ėmė ieškoti vienybės. Taip iškilo ekumeninės vienijimosi pastangos: užmegzti pokalbiai, ruošiamos ekumeninės pamaldos, draugiškai nusiteikę susitinka Bažnyčių vadovai.

Ekumeninėms pastangoms reikia dvasiškai labai gilių ir tiesiog milžiniškų pastangų. Namiškiai, broliai ir seserys – ne biologinėje, bet dvasinėje plotmėje.

Lietuvoje

Lietuvoje gyvenantys linkę vadintis krikščionimis: didesnė dalis – katalikai, mažesnė – protestantai (reformatai ir liuteronai) bei stačiatikiai.

Po sovietmečio krikščionys Lietuvoje taip pat ėmė siekti vienybės. Ypač krikščionių vienijimosi oktavoje (aštuondienyje) sausio 18–25 d. Šiais 2012 metais paskelbta labai prasminga tema: „Mes visi būsime perkeisti mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus pergalės dėka“ (plg. 1 Kor 15, 51–58). Ruošiama keliolika ekumeninių pamaldų. Štai jų sąrašas: Vilniaus bažnyčiose – Vilniaus liuteronų, Tikėjimo žodžio bendrijos, Stačiatikių Vilniaus Dievo Motinos Ėmimo į Dangų katedroje ir Šv. Jono katalikų bažnyčioje; Biržų bažnyčiose – Jungtinėje metodistų, Evangelikų liuteronų, Romos katalikų, Evangelikų reformatų ir Evangelinio krikščionių tikėjimo (sekminininkų); Kėdainiuose – Romos katalikų Šv. Juozapo bažnyčioje;

Kintuose – Evangelikų liuteronų bažnyčioje; Klaipėdoje – Marijos, Taikos Karalienės, katalikų bažnyčioje; Šakiuose – Romos katalikų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje ir Tauragėje – M. Mažvydo evangelikų liuteronų bažnyčioje.

Gal ir stebina bažnyčių įvairumas, o taip pat tai, kad šiame krašte, kuriame XVII–XVIII a. laikotarpiu kildavo dideli konfliktai tarp konfesijų, dabar kartu meldžiama darnos ir vienybės, ir tai – dėl Kristaus pergalės, kai patys žmonės nesugeba taikiai gyventi.

Iševijoje

Ne vien dėl centrinės miesto vietos Jungtinėse Amerikos Valstijose, bet dar labiau – dėl gausios lietuvių skaičiaus Čikaga „duoda toną“ įvairiai, tuo pačiu – ir ekumeninei veiklai. Šiame didmiestyje įvairūs pasiskirstymai ir krikščionių bendruomenių atžvilgiu. Tad nesunku suprasti, kodėl ir ekumeninėje veikloje Čikagos lietuviai krikščionys buvo pirmūnai. Jie 1955 m. įsteigė krikščionių ekumeninį ratelį, kuris kasmet ruošė ekumenines krikščionių pamaldas, retkarčiais ir diskusijas.

Ruošiamos ekumeninės pamaldos, nors nedažnos, dalyviams palikdavo stiprų teigiamą išpūdį. Dabar jos rengiamos ne krikščionių vienybės oktavoje, bet vėliau, metams bėgant, net parenkant kokią nors tautinę progą, kaip, pvz., trėmimų (2010) ar nepriklausomybės atgavimo temą (2011).

Ekumeninės krikščionių pamaldos – šeimos šventė

Ekumeninėms krikščionių pamaldoms suteikiama tiek bendro turinio, kiek krikščionių bendrumas leidžia. Tai daroma, kad dalyviai pajustų ir patirtų tai, kas juos sieja ir jungia. Ir Lietuvoje, ir iševijoje bendri krikščionius siejantys elementai yra šie: 1) bendras krikščionys; 2) bendras tikėjimas (naudojant apaštališkąjį ar Nikėjos išpažinimą), bendra „Tėve mūsų“ malda. Labai tinka čia ir vieniems kitus atsiprašyti, išvardijant negetoves, kurios leido suskilti (šioje dalyje reikia naudoti jautrumą, kad kuo nors nebūtų apkaltinta viena ar kita grupė; turi būti išvardijamos tik bendro pobūdžio, žmogiškumo sukeltos moralinės priežastys).

Išidėmėtina, kad esminiai krikščionis siejantys elementai, kuriais įgyvendinama krikščionių vienybė, taip, kad jie pasijunta besą vieni kitiems broliai ir seserys, yra specifiskai krikščioniški. Išpažinti savo tikėjimą apaštališkuoju ar Nikėjos „tikiu“, melstis į Dievą „Tėve mūsų“ malda gali tik krikščionys. Todėl krikščionių ekumeninėse pamaldose aktyviai ir sąmoningai dalyvauti gali tik krikščionys. Tos pamaldos yra jų šeimyninis – tikrąja to žodžio prasme – namiškių susi-

Ankstyvas rytas.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

ėjimas rasti ir išreikšti savo tapatybę. Pagaliau tokią dvasią tikrai įgyti galima tik per patį Kristų, į kurį jie krikštu tiki ir kuris vienintelis gali jiems suteikti savo pergalės malonę nugalėti susiskaldymo blogį. „Kur du trys susirenka mano vardu, ten ir aš esu“.

O kaip kiti išpažinėjai?

Priklauso nuo to, ką jie išpažįsta

Istoriskai religinio vienijimosi pastangos prasidėjo tarp krikščionių. Jie pradėjo ekumenizmo judėjimą, nes tarp jų yra didelis bendras pamatas vienyti. O kaip su kitų nekrikščioniškų religijų išpažinėjais? Tarp krikščionių ir žydų bei musulmonų yra nemažas bendras pamatas – tikėjimas į vieną Dievą, nors skiriasi ryšio tarp Jo ir žmonių suvokimas. Artimesnis jis žydų atžvilgiu.

Su kitais tikinčiais, pvz., indais (kurių daugumas tiki daugeliu dievų), panašiai ir su senovės lietuvių religija (taip pat – daugdievyte), deja, tvirto, ryškaus bendro pamato nėra: krikščionys mieliai gali bendrauti su jais, bendradarbiauti kitose srityse, ne religinėje: bergždžiai tenka net su žiburiu ieškoti bendro religinio pamato. Dar problematiškiau su budizmo išpažinėjais, kurie netiki jokia dievybe. Kas religiją apibūdina kaip ryšį su Dievu, budizmą laiko filosofija, gyvenimo pasaulėžiūra, ne religija.

Girdėjau Lietuvos televizijoje senovės lietuvių religijos išpažinėją vaidilą rimtai teigiant: „Mes turime panašumo su krikščionimis, nes mes irgi deginame žvakutes“. Deja, žvakutės negali būti religinio vienijimosi pamatu; reikia kažko kur kas prasmingesnio.

Kurti ryšį su Dievu žmonėms yra nuostabi privilegija. Krikščionims tai įmanoma; priimdami paties Dievo apreikštą faktą, kad Jis pats tapo žmogumi, tampa įmanoma – vienijantis su Kristumi, Dievo Sūnumi, tapusiu žmogumi, kartu vienijamasi ir su Dievu, ir su žmonėmis – į vieną, dieviškai jaukią *namiškių* šeimą Tėvo namuose.

Kęstutis A. Trimakas

Kitame numeryje:

- Fotografijų paroda „Iš meilės šokiui“
- A. Girdzijauskaitė. Keli puslapiai apie Tėvą
- Moteriškoji Lozoračių kolekcijos dalis

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. K. A. Trimakas. Krikščionių ekumeninė dvasia
- 2-as psl. Ramunė Lapas. Išvaryta į Londoną Lietuva
- 3-as psl. V. Paplauskienė. Dar kartą apie „Sugrįžimus“ (II)
- 4-as psl. D. Cidzikaitė. E. Juodvalkės knygą pasitinkant
- 5-as psl. Aldona Žemaitytė. Teisybės uogos – karčios
- 6-as psl. Pranas Visvydas. Tarp išmetamų skiaučių
- 7-as psl. Dalia Sruoga. Laiškas Kostui iš Šančių
- 8-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Europos priešistorė

IŠVARYTA Į LONDONĄ LIETUVA ARBA KO NENORĖJO ŽINOTI FERDINANDAS KAUZONAS

RAMUNĖ LAPAS

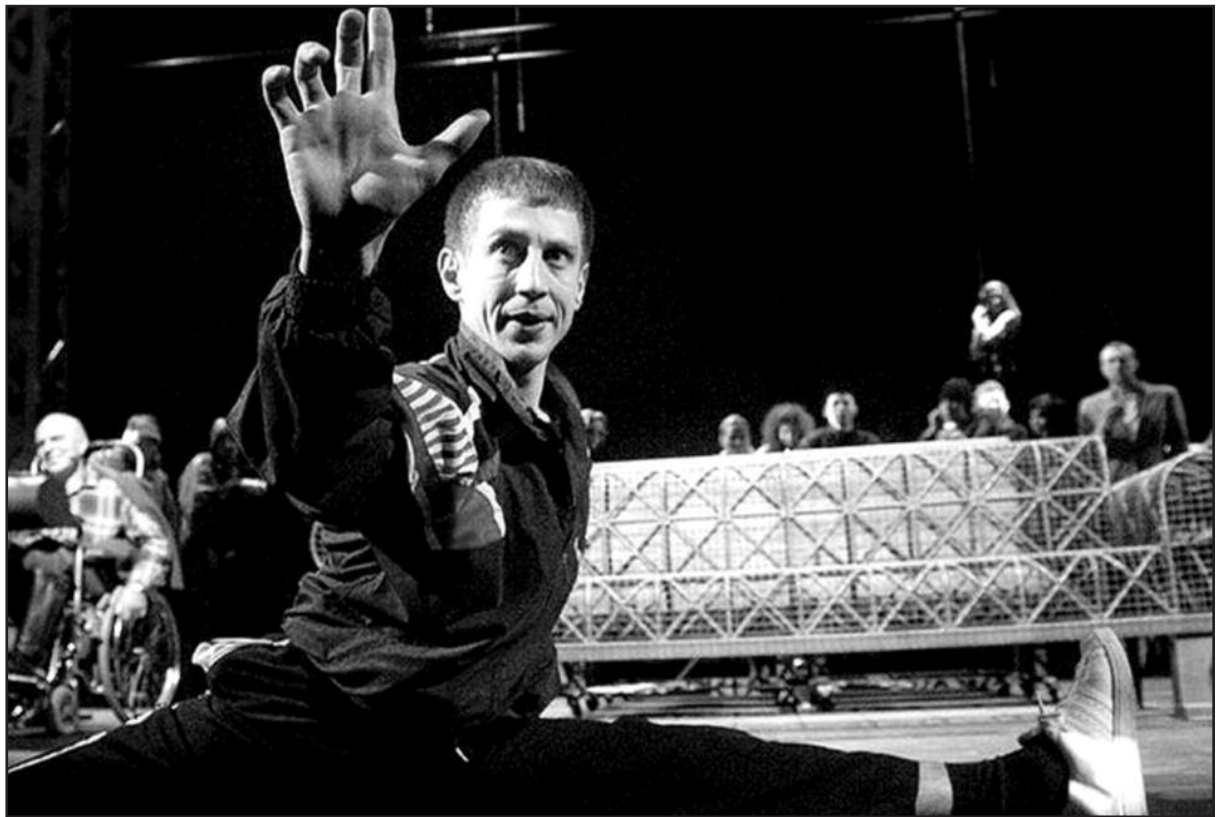
Mariaus Ivaškevičiaus pjesės „Išvarymas“ premjera Lietuvos nacionaliniame dramos teatre pačioje metų pabaigoje, gruodžio 22–23 d., buvo laukiamas įvykis. Intrigavo, kaip dramaturgas nuo istorinės emigracijos (Rimo Tumino Mažajame teatre režisuoto „Madagaskaro“ centre – keliautojo Kazio Pakšto utopija, o „Mistre“ lietuvių tautos tapatybę nagrinėjama pasitelkiant Adomo Mickevičiaus aplinkos ir Lietuvos dvarininko Andrzejiaus Towianskio susidūrimą Paryžiuje) pereis prie nūdienės ir kaip ją interpetuos režisierius Oskaras Koršunovas.

Turėjau bilietą į antrąją premjerinį spektaklį, tad spėjau perskaityti „Respublikos“ pirmame puslapyje, skyrelyje „Trumpai“ naujam spektakliui paskelbtą nuosprendį: „Fiasko.“ Pakili laukimo nuotaika kiek nuslūgo. O dar draugės skambutis – spektaklis trunka daugiau nei penkias valandas!

„Išvarymas“ iš tikrųjų buvo ilgas – baigėsi prieš pat vidurnaktį, jau nevažiavo troleibusai. Tačiau neprailgo jis nė kiek. Būtų buvę dar du veiksmai, mielai būčiau žiūrėjusi ir juos. Kad „šimtai pasipiktinusių“ paliktų teatrą, irgi nemačiau. Gal ir buvo vienas kitas... Netgi atvirksčiai – po vidurnakčio į teatrą dar rinkosi žmonės, mat turėjo būti filmuojamas spektaklio aptarimas. Negi prisišauktum žmonių tokiu laiku, jei jie nemanytų, jog tai – svarbus įvykis?

Visą dieną nepaliko mintis – kuo vadovaudamasi „Respublika“ paskelbė spektakliui savo griežtą nuosprendį? Negi gandai? Ar galėjo „mano“ spektaklis iš esmės skirtis nuo pirmojo? Atsakymo labai ilgai laukti neteko – netrukus vienas po kito buvo išspausdinti du pasipiktinusių Ferdinando Kauzono straipsniai, ir tapo aišku, kad meno ideologas šiuo atveju yra būtent jis. Pagrindinis priekaištas „Išvarymo“ autoriams (po pamatytų dviejų veiksmy, iš trečiojo apžvalgininkas prisipažino pabėgęs, kad „Koršunovas su Ivaškevičiumi jo nepasiimtų“) – lavina keiksmažodžių, besiliejanči iš NACIONALINIO teatro scenos. Ką gi, toks jau kelių veikėjų, daugiausia Vandalo žodynas. Bet tie keiksmažodžiai čia nėra savitiksčiai, tai viena iš veikėjo kūrimo priemonių. Vandalo ir plastika neįauki, ne tik kalba. Atsidurti šalia tokio tipo, ypač uždaroje erdvėje (pvz., autobuse), tikrai nebūtų malonu, bet tai gyvas ir tikras mūsų laikmečio produktas, kurį puikiai įkūnija jaunas aktorius Marius Repšys.

Spektaklio istorija pasakojama kaip Beno (Beną „po n metų“ vaidina Vytautas Anužis) prisiminimai apie jaunystės „nuotyki“ – kelionę į Londoną. Dabartinis Benas – invalido vežimėlyje su išmeigta trispalve (ar tai mūsų, suluošintos emigrantų kartos įvaizdis?). Beną jaunystėje vaidina kitas jaunas aktorius Ainis Storpirstis. Jis, kaip ir Repšys, dirba tiesiog virtuoziskai, neįtikėtinai suderindami scenoje akrobatinius triukus, šokį su

Dmitrijaus Matvejevo nuotraukos

filosofiniais pamąstymais. Jūdvių scena, kurioje plėtojama teorija apie Čingischano ir Kristaus civilizacijų konfliktą – viena iš spektaklio viršūnių. Puikiai dramatišką Eglės vaidmenį kuria aktorė Monika Vaičiulytė. Beje, pagrindinė ketveriukė neturi antrininkų (dublerių).

Kiekvienas, žinoma, turi teisę išreikšti savo nuomonę („Respublika“ galėjo leisti prabilti ir dar kam nors iš to „gero šimto“ pabėgusių nuo Ivaškevičiaus ir Koršunovo „kanalizacijų realizmo“), bet stebina Kauzono nostalgija sovietinei cenzūrai. „Jeigu tai būtų tarybmečiu, visi tie jauni aktoriai ir aktorės... 15 dienų būtų šlavę Lenino prospektą“, – rašo jis pirmame straipsnyje, o antrame tiesiogiai priekaištauja kultūros ministru, kad neuždraudė spektaklio. Gaila, kad vieno veikėjo brutalumas užgožė geriamam apžvalgininkui visą vaizdą – vaizdą į sudėtingą, įdomų ir aktualų kūrinį.

Prisimenu savo pačios įsimintiną patyrimą. Prieš daugelį metų Čikagos filharmonijoje garsus kompozitorius ir pianistas Keith Jarrett surengė solinį džiaz improvizaciją vakarą. Po pirmųjų 10 minučių žmonės pradėjo palikinėti salę. Muzikantas „gimdė“ muziką, ir žiūrėti į jį, besimuistantį, stenantį, iš pradžių galbūt nebuvo labai malonu. Tačiau ilgainiui į tai nebekreipiau dėmesio, o tiesiog klausiausi nuostabios iš po jo pirštų sklindančios muzikos. Jeigu po 20 minučių būčiau atsistojusi ir išėjusi iš salės, būčiau „išsivariusi“ iš vieno geriausių kada nors savo gyvenime girdėtų koncertų.

Kažkur skaičiau M. Ivaškevičiaus prisipažinimą, jog jis dvejojęs, ar palikti nesuliteratūrintą „Išvarymo“ veikėjų kalbą. Nutarė rizikuoti. Me-

džiagą šiai pjesei jis porą metų rinko Londone. Vis dėlto dramaturgas pabrėžė, kad svarbiausia jam buvo ne pačios „emigrantiškos“ istorijos, kurių prisiklausė labai dramatiškų: „Pjesės pagrindu laikyčiau bandymą žvelgti ir nagrinėti tai, ką mes vadiname tapatybe. Kas ją sudaro, kaip ji funkcionuoja žmoguje, kaip glaudžiai ji siejasi su kiekvienu mūsų.“ Kalba, beje, irgi mūsų tapatybės atspindys.

Režisieriaus O. Koršunovo spektaklio struktūra sudėtinga, bet puikiai suvaldyta. Masinės scenos autobuse ir bare, videoprojekcijos su Londono vaizdais, futbolo rungtynėmis stadione (scenografija Gintaro Makarevičiaus) – viskas kuria panašią erdvės iliuziją, kaip 3 dimensijų kine, daugiau, nei leidžia tradicinė, nors ir trimatė teatro erdvė. Muzika (o spektaklyje skamba legendinių britų grupių kūriniai, gyvai atliekami Sauliaus Prūsaicio „Happyendless“ muzikantų) – dar vienas įdomus ir savarankiškas spektaklio veikėjas.

„Varom į Londoną“? „Varom“! Tokiais atvejais galvojama tik apie ateitį, niekada – apie *atgal*. Apie *atgal* susimąstoma vėliau, dažnai dramatiškoms aplinkybėms. „Iš esmės emigracija – tai horizontali dvasinė kelionė ‘į laimę’, dažnai virstanti vertikalia kelione žemyn, į nelaime“, – tai Koršunovo žodžiai, tinkantys ir „Išvaryme“ papasakotai istorijai. Išimtyms – sėkmingai susiklostę likimai – ko gero, tik patvirtina taisyklę, nors visus taškus sudėlios tik ateities kartos.

Spektaklis daugiasluoksnis: vieni žiūrėdami atpažins aplinkybes, į kurias buvo patekę jie patys ar jų pažįstami (o emigranto duonos trumpiau ar ilgiau ragavo daug mūsų tautiečių, įskaitant ir kai kuriuos spektaklyje vaidinančius aktorius), kiti gal giliau susimąstys apie prigijimą svetimoje terpeje (ar tai įmanoma, o svarbiausia – ar verta?), tretiems tai bus proga abstrakčiai pamąstyti apie tautinę ir asmeninę tapatybę nuolat kintančiame pasaulyje.

Gero teatro tradicijos Lietuvoje tęsiamos. Aktualaus teatro. Kaip ir tarybiniais laikais, menininkai imasi temas, kuri yra skaudi ir prtvinkusi, bet nesulaukia rimtesnio sociologų ar politikų dėmesio. O Ivaškevičius su Koršunovu apie tai prabyla, ir prabyla labai ryškiai. Mano nuomone, „Išvarymas“ turėtų būti įdomus ne tik „išvartiesiems“ ar „išsivariusiems“. Girdėjau, kad spektaklis bus vežamas į Londoną. Ką gi, rodyti jį tik emigrantams gali tapti savotišku eksperimentu (kaip kažkada rodyti Eimunto Nekrošiaus „Kvadrata“ kalėjime) – vienmatė publika, ko gero, sudėlios savus akcentus. Tačiau linkėčiau – tegu važiuoja spektaklis ir į Londoną, ir į Čikagą, ir tegu pamato jį emigrantai lietuviai, emigrantai rusai, lenkai, serbai, bet taip pat – gero teatro išsiilgę britai, airiai, amerikiečiai. Nes iš kurios pusės bepažiūrėtume, žiūrime juk į tą patį žemės rutulį. □

DAR KARTĄ APIE „SUGRĮŽIMUS“

VIRGINIJA PAPLAUSKIENĖ

Tėsinys. Pradžia 2012 m. sausio 14 d. „Kultūroje“

Vokietijoje bei Austrijoje lietuviai studijavo pas žymius profesorius ir dėstytojus. A. Barono Heidelbergo universiteto studijų knygelėje yra paties Gadamerio parašai, Z. Nagytei dėstė Ruprechtas, Eincingeris. Eksponuojamos nuotraukos iš Lietuvos studentų suvažiavimo Heidelberge bei studentų ateitininkų studijų dienu Sushaupte, prie Starnbergo ežero, Bavarijoje, 1947 m. Šioje nuotraukoje įamžinti K. Bradūnas, dr. Z. Ivinskis, J. Sakevičius, dr. A. Maceina, dr. J. Grinius, A. Pauliukonis.

Reikšmingu istoriniu įvykiu tapo Pabaltijo universiteto (toliau – PU) įkūrimas Hamburge. PU įsteigtas 1946 m. sausio 8–9 d. Hamburge, universitetui leista įsikurti Hamburgo miesto istorijos muziejaus rūmuose. 1946 m. kovo 14 d. prasidėjo pirmo semestro paskaitos. 1947 m. sausį PU buvo iškeltas į netoli Hamburgo esantį Pinnebergą, į Eggerstedto kareivines. Jo veikla buvo išplėsta. Universitete veikė 8 fakultetai, dirbo 40 profesorių, studijavo 440 lietuvių. Lietuvių studentų pagrindinės organizacijos buvo skautų, ateitininkų, šviesininkų. Jos padėjo studentams įsitraukti į visos Vokietijos lietuvių studentų organizacijų gyvenimą. PU studijos buvo trumpalaikės, universitetą baigė tik 75 studentai. Tačiau apie 250 studentų perėjo studijuoti į vokiečių universitetus. 1949 m. dėl platesnio masto emigracijos ėmė sparčiai mažėti studentų ir profesorių. PU norėta perkelti į JAV, tačiau nepavyko. PU buvo uždarytas 1949 m. rugsėjo 30 d. Šiame universitete studijavo būsimas dramaturgas Kostas Ostrauskas ir poetas Pranas Kozulis, muzikas Jonas Švedas. Dėstė Vaclovas ir Mykolas Biržiškos, Jonas Puzinas, Vincas Maciūnas, dainavimo klasei vadovavo Vladas Ivanauskas.

Eksponuojamos nuotraukos: Lituanistų būrelis Pabaltijo universitete su prof. E. Frenkeliu; 1947 m. K. Ostrauskas su prof. V. Bižiška, V. Maciūnu; 1947 m. Koncertas Pabaltijo universitete: K. Ostrauskas su akompaniatorium J. Švedu; Pinneberge 1948 m. Pabaltijo universiteto dainavimo studijos dalyviai: su vadovu V. Ivanausku nufotografuoti studentai, tarp kurių – J. Švedas, K. Ostrauskas. Eksponuojamas K. Ostrauskui išduotas studentų atstovybės pažymėjimas Pinneberge 1948 11 17.

Dar vienas itin svarbus istorinis įvykis buvo Vytauto Kazimiero Jonyno Meno ir amatų mokyklos (Ecoles des Arts et Metiers) įkūrimas. Meno mokykla atidaryta 1946 metais birželio mėnesį. Dėstė profesionalūs menininkai, puikūs specialistai: V. K. Jonynas, A. Rannitas, J. Dovydaitis, M. Žakevičienė, V. Vizgirda, A. Krivickas, J. Muraitis, V. Kasiulis, T. Zikaras, A. Galdikas, A. Valeška, abu Marčiulioniai, V. Kasiulis. H. Nagys dėstė vokiečių kalbą; A. Nyka-Niliūnas – prancūzų kalbą. Mokslo vyko intensyviai: darbas studijose, rengiamos ir dėstytojų, ir studentų parodos, išleisti dailės leidiniai, monografijos. Šioje meno mokykloje mokėsi Jurgis Blekaitis, Marius Katiliškis, Aldona Veščiūnaitė, Julius Kaupas, Mykolas Morkūnas. Eksponuojamos nuotraukos iš Meno ir amatų mokyklos užsiėmimų; M. Katiliškio, M. Morkūno studijų knygelės.

Vokietijoje studentai rengdavo stovyklas, pažintines keliones. H. Nagys laiške A. Vaičiulaičiui į Ameriką rašė: „Prieš savaitę buvau prie Baden ežero, studentų stovykloje, ir, taip man rodos, tai buvo man pats didžiausias įvykis visų beveik keturių metų laikotarpy čia Vokietijoje. Aš mačiau ten daug saulės, vandens, mačiau senas pilies, atsispindinčias skaisčiai žaliajam vandeny, mačiau baltus laivus žuvėdrų mirgančių debesų palydimus ir naktimis sukritusias rugpjūčio žvaigždes juodam vandenyje. Ten buvo tikrai gera. <...> tokiom valandom, kai staiga tarytum visa nušvinta skaudžiai akinančia

šviesa ir kai pamatai save ir visus kitus išblaškytus ir nereikalingus po visą žemę, tada imi suprast koks baisus likimas ir kokia nežinia supa mus ir mūsų tėviškę: tėvus, draugus, artimuosius...“

Eksponuojamos nuotraukose užfiksuotos būsimos kūrėjos – Danguolė Sadūnaitė 1947 m. skautų stovykloje; N. Jankutė kartu su skautėmis Tautinėje lietuvių stovykloje Timmendorfer Strande, 1948 m. Iš nuotraukų šypsoi linksmi nusiteikę Frankfurto universiteto studentai. Priekyje – A. Baronas. Ant kalno nusifotografavo šviesininkų grupė – A. Čipkienė, V. Trumpa, D. Kaupienė, A. Janavičienė, J. Kaupas ir jo sūnus Algiukas Haslache, 1949 08 15.

Lietuvių jaunimas, studijuodamas aukštosiose mokyklose, įrodė pasauliui, kad lietuvių tauta kūrybinga, sumani, veržli, ypač brangi nanti dvasines vertybes.

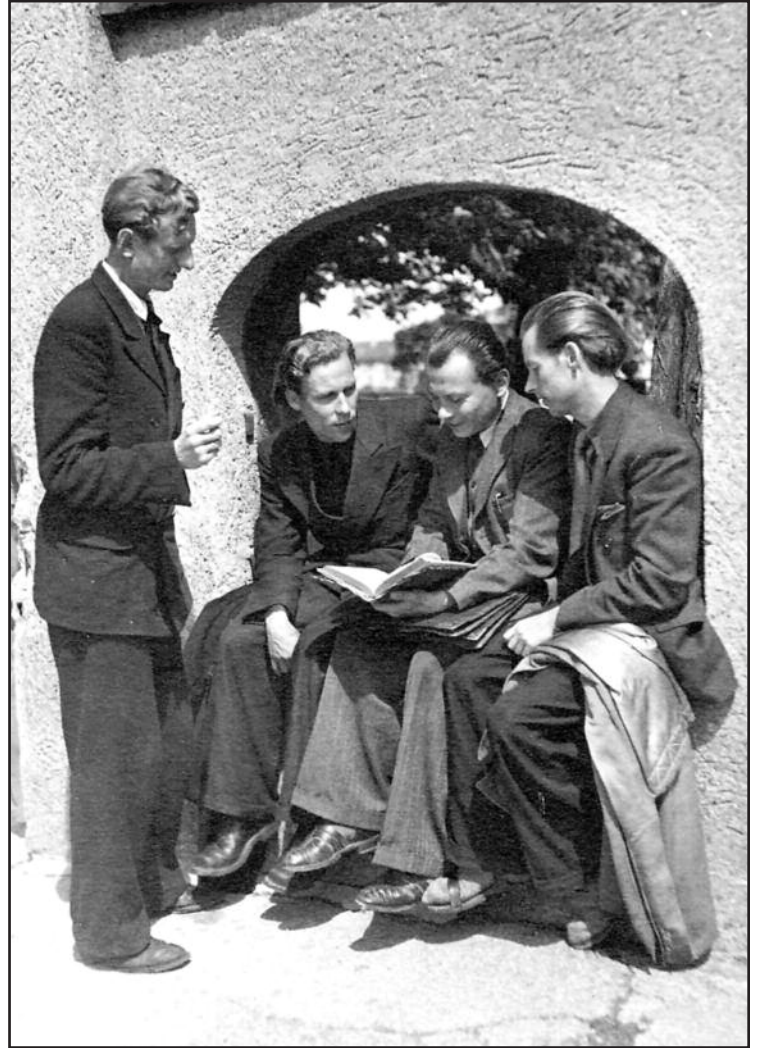
Lietuvių žurnalistų veikla ir spauda

Beveik kiekviena stovykla turėjo savo laikraštį, žurnalą. Rūpėjo išsaugoti, išlaikyti lietuvišką žodį. Žurnalistinį darbą dirbo daugelis rašytojų. Pirmas žurnalistų suvažiavimas vyko 1946 metais, gegužės 11–12 d. Hanau. Pirmininku buvo išrinktas J. Pajaujis, nariais – A. Merkeliis, J. Vaidelys, J. Kardelis ir kt. Antrasis suvažiavimas vyko Schweinfurte 1947 m. rugsėjo 30–31 d. Pirmininku išrinktas Merkeliis, garbės nariais tapo Vydušas, M. Biržiška, prelatas M. Krupavičius. Eksponuojamos nuotraukos iš Lietuvos žurnalistų sąjungos įkūrimo.

Iš gausybės leistų laikraščių ir žurnalų Vokietijoje yra išskirta keletas, kurie suvaidino lemiamą vaidmenį, puoselėjant lietuvišką žodį. Eksponuojamas laikraštis „Žiburiai“, kuris buvo leidžiamas 1946–1949 metais. Buvo spausdinami kultūros literatūros priedai. Vėliau „Žiburiai“ susijungė su žurnalu „Aidai“. Šis žurnalas turi ypatingą kultūrinę reikšmę: pradėtas leisti 1944-aisiais Miunchene, ėjo Vokietijoje iki 1949 metų. Redaktoriai ir sumanytojai – Vytautas Bieliauskas, Antanas Pauliukonis bei Kazys Bradūnas. Vėliau Vokietijoje jį redagavo Kazys Bradūnas, Jonas Grinius, Paulius Jurkus. „Šiaip Gmündėje parašė užjūriui raštus, išdėstė visą būklę ir prašė ‘Aidams’ paramos dar gal bent pusei ar visiems metams, kol ‘Aidai’ įsikabins į išemigravusius, kaip viso pasaulio lietuvių kultūrinis žurnalas. Gi jeigu ‘Aidai’ dabar sustotų, tai po ilgesnės pertraukos jau niekas pakankamo skaitytojų skaičiaus nesurankiotų ir panašų žurnalą iš naujo suorganizuoti nebūtų jokių galimy-

bių. Ar amerikoni šitą supras – pažiūrėsim.“ (1949 metų gale žurnalas buvo perkeltas ir iki 1992 metų sėkmingai leistas Amerikoje. Vėliau perkeltas į Lietuvą ir 1992 metais susijungė su žurnalu „Naujasis Židinys“. Tai vienintelis kultūros literatūros žurnalas, gimęs istorinių pervartų bangose, bet gyvuojantis iki šių dienų.)

Ekspozicijoje galima pamatyti visų žurnalo „Aidai“ redaktorių nuotraukas, įamžintos redakcinės kolegijos darbo akimirkos. Nuotraukose matome K. ir K. Bradūnus, palinkusius virš rankraščių redagavimo. Taip pat yra A. Pauliukonio, V. Bieliausko, P. Jurkaus, J. Griniaus nuotraukos. Dar vienas itin svarbus asmuo, tiesiogiai susijęs su šio

J. Kaupas, A. Nyka-Niliūnas, K. Bradūnas, H. Nagys. Vokietija, 1947

žurnalo parengimu ir reikalavimu išlaikyti aukštą meninį lygį – A. Nyka-Niliūnas. Nuo pat pirmųjų žurnalo išleidimo puslapių bendradarbiavo jame, dar daugiau – laiškuose patarinėjo, ką reikėtų spausdinti, kokius straipsnius paruošti. Pats teikė žurnalui prancūzų poezijos vertimų. Eksponuojamas jo laiškas, rašytas K. Bradūnui. „Išpildydamas pažadą siunčiu tau visą glėbį medžiagos: Prancūzijos kultūrinio gyvenimo apžvalgą ir straipsnį apie G. Mistral su jos poezijos pavyzdžiais. Aš siūlyčiau įvesti skyrių, kaip ten užrašiau ‘Aidai iš pasaulio’ ar ką panašaus, kuriame tilptų pasaulio literatūros aktualijos. Vėliau tam pačiam skyriui aš galėčiau parašyti apie Paryžių, apie Franz Kafką, James Joyce ir kitus populiarius rašytojus <...> Šia proga pridėdu ir vieno Ch. Baudelaire eilėraščio vertimą. Tai vienas iš geriausių jo dalykų. Mano supratimu, pravers Tau pajavirinimui žurnalo pasaulinės lit. pavyzdžiais“. (Iš A. Nykos-Niliūno laiško K. Bradūnui, 1946 m. vasario 6 d.)

Eksponuojama ir kita spauda, leista lietuvių stovyklose: žurnalai „Mintis“, „Tremtinių mokykla“, „Tėviškės žiburiai“, „Saulutė“, „Skautų aidas“ ir kt. Išskirtiniu tapo jaunųjų rašytojų leistas avangardinis žurnalas „Žvilgsniai“, kurio išėjo 3 numeriai. Satyrinis laikraštėlis – „Dievo Paukštėlis“, kurį redagavo Pulgis Andriušis, buvo laukiamas stovyklose. Įdomus, savi-

Nukelta į 8 pl.

Lietuviai studentai Innsbrucke, 1946

Eglės Juodvalkės poezijos knygą pasitinkant

DALIA CIDZIKAITĖ

Eglė Juodvalkė „Sakalai naktį nemiega“, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Vilnius, 2011

Marcelijus Martinaitis savo biografiniuose užrašuose „Mes gyvenome“, išleistuose 2009 metais, įterpia ir tokį savo eilėraščio „Ad astra“ posmą: „Laisvę mirusiems!/ Laisvę jų dokumentams!/ Laisvę jų parašams, jų portretams ir kalbai!/ Laisvę jų dienai ir vietai, kur jie buvo nužudyti!/ Laisvę jų pavardėms, graužiamoms laiko erozijos!“ (p. 79).

Nors šios keturios eilutės visų pirma yra užuomina į poeto vaikystės kaimo ir aplinkinių kaimų nužudytus žydus, jos tinka ir į miškus Tėvynės, jos laisvės ginti išėjusiems Lietuvos sūnams ir dukroms – partizanams. Todėl turbūt ne veltui 2011 metai Lietuvoje buvo paskelbti Laisvės gynimo ir didžiųjų netekčių atminimo ir Holokausto aukų atminties Lietuvoje metais. Nes ir vienu, ir kitu likimai, nugalėti gyvenimai ir žygdarbiai vis dar uždengti stora ir dulkėta užmaršties skraiste.

„Tikros juodos naminės duonos neiškepsite be raugo, – sako Eglė Juodvalkė savo naujos poezijos knygos įžanginiame žodyje, – o šalies ateities nesukursi be praeities. Subrandintas raugas duoną daro purią, sočią ir kvapnią, o praeitis, skaidriai vertinama ir atsargiai maišoma su dabartimi, leidžia kreipti ateitį prasmingu ir teisingu keliu.“ (p. 5).

Toks yra šios naujos E. Juodvalkės poezijos knygos pagrindas, jos sumanymo tikslas ir priežastis, bet atsiverskime ją pačią ir atidžiau pasiskaidykime jos puslapius.

Sąmoningą poetės norą sujungti praeitį, dabartį ir ateitį atskleidžia pasirinktas knygos pavadinimas „Sakalai naktį nemiega“. Prisiminkime 1922 metais Vinco Mykoliaičio Putino parašytą simbolistinį eilėraščių „Margi sakalai“, kuris įamžino laisvės troškimą ir jo siekimą, neretai prilygstantį žygdarbiui, dažnai kelio gale laukiančią tragediją:

Lydėdami gėstančią žarą vėlai
Pakilo į dangų margi sakalai.
Paniekinę žemės vylingus sapnus,
Padangėje ištiesė savo sparnus.

(...)

Putino eilėraščių temai, jo dvasiai ir simbolikai artima ir naujausioji Eglės poezijos knyga, kurios viršelyje vaizduojami trys margi, grandinėmis vienas su kitu surakinti sakalai. Viršelio autorė – Aleksandra Vilija Eiva, Amerikos lietuvė, dūpukų dukra, kurios šeimos istorija, kaip ir daugelio lietuvių šeimų, paženklinta netekties, praradimų, už laisvę į mišką išėjusių kovoti artimųjų likimų ženklu.

Sakalų įvaizdis aprėpia daugiau nei Putino eilės. Tai lietuvių liaudies tradicijai priklausantis paukštis, visiems lietuviams gerai pažįstamas iš lietuvių liaudies dainų ir legendų.

Iš naujos E. Juodvalkės poezijos knygos į mus prabyla ne tik „broleliai sakalėliai“, bet ir Beržas, Vilkas, Pušėlė, Akacija, Vyturėlis, Vanagas, Ramunė. Ilgą laiką jie į mus žvelgė tik iš istorijos knygų, parodų stendų ir nuotraukų. Žvelgė ir iškalingai tylėjo, kol poetė Čikagoje neaplinkė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro parodos „Karas po karo“. Paroda nepaleido. Eglė aplinkė ją ne viena, bet tris kartus, nusipirko parodos katalogą ir... sėdo rašyti: „kilo daugelis/ į nelygią kovą/ kilai ir tu/sūnau kovojo daugelis/ nelygioj kovoj/ kovojai ir tu“ („kilo daugelis...“; p. 9). Po to ėjo antras, trečias, ketvirtas eilėraščių...

Nors, kaip E. Juodvalkė sako, eilėraščiai apie partizanus nesiliejo kaip „vanduio iš čiaupo“, jie gimė iš lėto, subrandinti.

Kadangi archyvinės partizanų ir jų artimųjų nuotraukos suvaidino labai svarbų vaidmenį rašant šią poezijos knygą, pagrįstas atrodo poetės ir leidyklos sprendimas jas įdėti ir į knygą, šalia eilėraščių. Esame įdomaus dialogo, vykstančio tarp nuotraukos ir teksto, liudininkai. Štai kairėje pusėje vyksta Vyčio apygardos Vienuolio būrio partizanų priesaikos priėmimas, dešinėje pusėje skaito-

Eglė Juodvalkė su programos dalyviais savo naujos knygos pristatymo Jaunimo centre Čikagoje metu, 2011 m. lapkričio 20 d. Iš k. V. Aleksa, M. Adomaitytė, A. Daulienė, L. Janulevičiūtė, L. Umbrasas, S. Petersonienė, V. Eivaitė, E. Juodvalkė, D. Cidzikaitė ir dr. A. Razma.

Dalios Cidzikaitės nuotr.

me: „aš Beržas Vilkas/ Tautvydas Žvejys/ Pušėlė prieš Dievą/ kuopos vadą/ ir kovos draugus/ prisiekiu vardan/ brolių kritusių/ už laisvę/ nesigailėti nei gyvybės/ nei jėgų atkurti/ nepriklausomą tėvynę...“ („Aš Beržas Vilkas...“; p. 13). Arba vienoje nuotraukoje neatpažintas partizanas skutasi. Skaitome: „kam riejaus su Dalgiu/ dėl skutimosi peiliuko/ jam skustis nebereiks/ kitam liks svarbu laikyt/ liežuvį už dantų“ („kam riejaus su Dalgiu...“; p. 63)

Rašant apie partizanus sunku išvengti tuščios retorikos, daugiažodžiavimo, neretai sumeluoto jausmo, jog autorius gerai supranta, ką reiškė išeiti į miškus ir ten gyventi, ką reiškė kovoti už nepriklausomybę praradusią Tėvynę. E. Juodvalkei daugeliu atvejų to pavyksta išvengti. Tokios temos kaip meilė Tėvynei, išpareigojimas tautai knygoje „Sakalai naktį nemiega“ yra sužmogintos. Partizanai ne tiek skelbia savo meilę Lietuvai, kiek bijo suklypti ir išduoti priesaiką, duotą savo kovos draugams, taigi – ir Lietuvai. Savo kasdienybėje jie meldžia Dievo ne laisvės pavergtai Tėvynei, bet drąsos ir stiprybės sau ir kitiems, nes kova sunki, besąlyginė, žiauri.

Poetei rūpi suprasti, kaip partizanai gyveno, ką jie jautė, apie ką galvojo, dėl ko nerimavo. Jos eilutėmis prabyla gyvas žmogus. „Aš visai nenoriu rašyti tokių elegiškių eilėraščių, labai nostalgisų,

Eglė Juodvalkė svečiuose pas partizaną Leoną Laurinską, Tauragė, 2010 metai.

Iš E. Juodvalkės asmeninio albumo

labai gražių, bet nieko bendra neturinčių su žmogumi, kurio jau nėra, – sako poetė viename interviu. – Galvodavau: „Dieve, kokie jauni, kokie gražūs. (...) Ir drąsūs.“ Arba, vieno E. Juodvalkės eilėraščio žodžiais tariant, „skaitau/ ką jie dėvėjo/ kuo avėjo mito/ ką dirbo rūkė gėrė/ kada ir kur miegojo/ prausėsi“ („žinome...“; p. 82).

Kaip pastebi literatūrologas Virginijus Gasiūnas, poetė, kaip nedaugelis kitų rašytojų, savo knygoje prakalbo ne vien apie partizanus, bet ir apie tuos žmones, kurie juos ypač palaikė ir jais rūpinosi – apie motinas, žmonas, seseris, tėvus. Štai pats pirmasis knygos eilėraščių – motinos rauda žuvusiam sūnui, vėlesniuose posmuose poetė prabyla apie tėvų skausmą, visiems vaikams išėjus į miškus, palikus juos vienus.

Poetė neapeina ir kraupių partizaninio karo akimirkų, apie kurias knygoje kalba išniekintų partizanų nuotraukas. „Svarbu žinoti, kad tai vyko, ir nebijoti pažiūrėti, kaip jie atrodė, kaip buvo kankinami, – įsitikinusi poetė. – Dabar jau nedaug žmonių liko, kurie tą matė ir žino.“ Tačiau net ir čia kai kuriais atvejais viršū ima poetės vaizduotė. Partizanų susprogdinimo ar jų pačių susisprogdinimo vietoje šalia „nukirstų, retėjančioje tankmėje boluojančių pirštų“, „šiltos širdies, dar tebeplakančios ant virpančio eglėšakio“ matome ir prie nuogų kojų žydinčias „kraujo rozes“. Vis dėlto tokių vaizdų reta. Nugali negailestinga tikrovė, prieš kurią poezija, atrodo, yra bejėgė: todėl skaitome apie leisgyvį Perkūną, pjūklų supjaustytą į tris dalis, apie Našlaitę, kulkosvaidžiu kaposusią atėjūnus.

Keletą žodžių norisi pasakyti ir apie kalbą, stilių, skyrybą. Knyga „Sakalai naktį nemiega“ gimė iš poetės noro apie partizaninį karą – tą karą po karo – parašyti labai glaustai, labai prieinamai jaunimui, nes, pasak E. Juodvalkės, čia yra jų kalba. Tą norą puikiai matome eilėdaroje ir eiliavime. Nors „Sakalai naktį nemiega“ eilės tam tikra prasme priartėja prie to, kaip poeziją galėjo kurti patys partizanai – tik priešokiais, trumpą atokvėpio minutę, todėl trumpais sakiniais, atskirais žodžiais, be, iš pirmo žvilgsnio, rišlios minties, be skyrybos ženklų – be taškų, kablelių, daugtaškių. Kartais ta poetinė kalba panaši į raudojimą, kartais – į kulkosvaidžio tratėjimą.

Kalbėdama apie šią naujausią savo poezijos knygą E. Juodvalkė sako, jog ją išleidusi, atidavė duoklę Lietuvai. „Aš myliu Lietuvą, – sako ji. – Man norėjosi kažką jai duoti, ko dar neturim, ką aš galėčiau padaryti.“ Dovana brangi, belieka viltis, jog ji bus tinkamai įvertinta.

Pranešimas skaitytas Eglės Juodvalkės knygos „Sakalai naktį nemiega“ sutiktuose Jaunimo centre Čiurlionio galerijoje, 2011 metų lapkričio 20 dieną.

Eglės Juodvalkės knygą „Sakalai naktį nemiega“ galima nusipirkti „Draugo“ knygynelyje. Kaina – 13 dol. Persiuntimo kaina – 5 dol. Prieš perkdami paskambinkite administracijai tel. 773-585-9500.

TEISYBĖS UOGOS – KARČIOS

ALDONA ŽEMAITYTĖ

Šių metų sausio 11 d. „Dainavos“ sanatorijos salė Druskininkuose buvo kupina klausytojų, susirinkusių į žinomos gydytojos, publicistės, rašytojos, J. Tumo-Vaižganto premijos laureatės Filomenos Taunytės naujos knygos „Ieškau tikro lietuvio“, išėjusios 2011 metais, pristatymą. Knygos autorei talkino ir druskininkiečiams gerai pažįstamas gydytojas psichoterapeutas Algimantas Kačergius. Abu garbaus amžiaus daktarai (Algimantas Kačergius praėjusių metų pabaigoje atšventė 80-metį, o Filomena Taunytė didžiuojasi esanti jau 87 metų) stebina dvasiniu ir fiziniu gyvybingumu, darbštumu ir atsidavimu žmonėms, dalijant neišmatuojamos vertės dovaną – gyvenimo išmintį.

Juozo Tumo-Vaižganto premiją dvi kūrybinės organizacijos – Lietuvos rašytojų sąjunga ir Lietuvos žurnalistų sąjunga – 2008 metais skyrė Filomenai Taunytei už knygą „Kiek sveria siela“. Ši knyga visus metus Lietuvoje buvo viena perkamiausių, jos ir dabar ieško žmonės, kuriems reikia dvasinės ir medicininės pagalbos. Bendradarbiaudama su leidykla „Tyto alba“, rašytoja vieną po kitos išleido keletą knygų: „9/10 laimės“ (2003), „Laimingas senelių gyvenimas“ (2004), „7 nuodėmės ir 12 ligų“ (2006), „Gyvenimas be stogo“ (2009) ir jau minėtą, „Dainavos“ salėje pristatytą „Ieškau tikro lietuvio“ (2011).

Kur slypi šių knygų skaitomumo paslaptis, neregėtas jų autorės populiarumas? Visų pirma pačioje rašytojos asmenybėje. Savo naujausioje knygoje „Ieškau tikro lietuvio“ ji taikliai charakterizuoja Vaižgantą, gal net nesąmoningai atspindėdama savo pačios būdo bruožus. Štai ji rašo, kad Vaižgantas „*buvęs linksmas, iškalbus, neišdidus ir teisingas. Nebijojęs apibarti netikusiai besielgiančio. Net taurelę be jokios baimės, kaip ir mūsų Viešpats, su parapijiečiais išlenkdamas... Žmonės jo nevargino. Be baimės būti pasmerktas, kiek tik norėjo, kalbėjosi su vaikais, jaunuoliais, gražuole moterimi ar senutėle močiute. Paleistuvystėmis niekas neįtartinėjo. Nepažinęs meilės moteriai, su dideliu talentu aprašė skausmą, kurį tokia meilė gali sukelti.*“ F. Taunytės knygų tekstai parašyti skaitytojams, kurie domisi mūsų valstybės ir tautos gyvenimu ir jos ateitimi, rūpinasi savo ir savo vaikų bei vaikų fizine ir dvasine sveikata. Šie skaitytojai neturi pretenzijų giliems filosofiniams apmąstymams arba snobiškai modernistiniams išvedžiojimams.

Filomenos Taunytės knygos – tai dabartinės Lietuvos paveikslas su visomis jos nuodėmėmis ir paklydimais, pagautas skvarbiu daktarės, diagnozuojančios paciento – šiuo atveju mūsų sergančios valstybės – liga, žvilgsniu. Moralistė geriausia to žodžio prasme, humoristė ir dialogų meistrė daktarė Filomena galėtų būti laikoma mūsų lietuvišku Krylovu, negailestingai išjuokiančiu mūsų visuomenės narių tuščiągarbystę, gobšumą, smarkų sumaterialėjimą, išaugusius vartojimo apetitus, veidmainiškumą. Jos satyra ir humoras nepanašūs į grakščius lietuvių humoristikos meistrų Vytautės Žilinskaitės ar Juozo Erlicko literatūrinius pasażus. F. Taunytės žodis liaudiškai sodrus ir atviras, įtaigus ir lengvai įsimenamas. Knygoje „Ieškau tikro lietuvio“ F. Taunytės kūrinius pamėgę skaitytojai vėl susitinka su kai kuriais ankstesniųjų knygų herojais, atranda ir naujų, nes autorė į visuomenę žvelgia iš netikėtų kampų.

Knygoje „Kiek sveria siela“ siužetas plėtojamas, žvalgantis po vaikų ir senelių gyvenimą. Šios dvi amžiaus grupės beveik susiliečia, kaip įtempto lanko galai – tai mažiausiai suteršta ir užteršta visuomenės dalis. Vaikystės patiklumas, idealo ieškojimas ir senatviška išmintis tarsi kokios mūro

Filomena Taunytė.

Aldonos Žemaitytės nuotr.

sienos saugo aistrų, ydų ir visokių nedorybių kamuojamą viduriniąją kartą nuo visiško išsigimimo. O naujausioje knygoje „Ieškau tikro lietuvio“ autorė pro skaitytojų akis praleidžia visą plejadą margaspalvių personažų – piktų, graudžių, gudrių, godžių, ištvirkusių, komiškų, nelaimingų... Tarp jų – politikai, verslininkai, nevykę šou biznio atstovai, kunigai, tautinės nesantaikos kurstytojai, netradicinių orientacijų atstovai.

Pasirodo, tikrą lietuvių yra sunku pagauti kaip tą pasakų paukštį už uodegos. Autorės pamėgtas ankstesniųjų knygų veikėjas – darbštus, taupus ir doras buvęs tremtinys Jonas Pipynė. Stebėtinai greitai (tik per 20 Nepriklausomybės metų!) visuomeniškai ir pilietiškai sugedo jo atžalos. Visa galerija mūsų Seimo triukšmingų atstovų... Knygos veikėjai ir jų istorijos skaitytojui kelia ir juoką, ir gaudulį, ir pasipiktinimą. Premijuotoje knygoje „Kiek sveria siela“ rašytoja mąstė, kad teigiamas jos pasakojimų veikėjas yra geras, teisingas arba bent jau savo paklydimus pripažįstantis ir už juos atgailaujantis žmogus. Tas, kuris turi sielą. „O sielos neturi tas, – rašė daktarė Filomena, – kuris nemyli.“ Tikro lietuvio ieškodama rašytoja aplanko daug puikių, darbščių, tylių savo profesijos didvyrių. Ko vertas vien profesorius Antano Sučilos paveikslas. Arba gydytoja akupunktūrininkė Danguolė Vasiliauskienė, provizorius, fitoterapeutas Juozas Vasiliauskas. Mokytoja Aurelija, Puplauskų šeimyna, po Dzūkijos klevu gyvenanti bevardė senolė... Ak, kiek daug tikrų lietuvių, gal net idealių lietuvių, gyvena mūsų Tėvynėje. Bevardžiai ir su vardais jie vargu ar kada nors pakliūs į mūsų žvitriosios žiniasklaidos puslapius...

Bet skaitytojams turėtų prasidėti alergija, kai knygoje suras skyrelį apie konservatorius ir socialdemokratų, sutariančius dėl turto dalybų lyg broliai dvyniai... Kai Seime sėdi juokintojai, kuriuos patys laisva valia tie skaitytojai išsirinko. Gal dėl tokio rinkėjų lengvabūdiškumo, savotiškos pusprotystės mus vis labiau kamuoja ir alerginės ligos, pradedant mažais vaikeliais, kuriems alergija tikriausiai buvo pasėta jau motinų išciuose. O visai šurpu skaityti skyrelį, kurio pavadinimas „Bjauriausias lenkas yra lietuvis“. Apie tai turėtų pamąstyti ponas Tomaševskis, į kurį autorė kreipiasi atviru laišku, kaip, beje, ir į mūsų ministrą pirmininką, sveikatos apsaugos ministrą...

Kuo daktarė Filomena savo knygoje traukia ir žavi savo skaitytojus? Aštriu protu, skvarbiu žvilgsniu, žodžio tikslumu ir taiklumu. Mūsų visuomenės piktžaidės daktarė Filomena aprašo su karčia ironija, o kai kada ir švelniu sąmoju. Politikams ji negailestinga. Sarkazmas yra aukščiausias satyros laipsnis, ir jo nusipelno tie, kurie ty-

čiojasi iš vaikų, nelaimingų motinų, bejėgių senelių, beviltiškų ligonių. Knygų, ypač pastarosios „Ieškau tikro lietuvio“, stilius grakštus ir lengvas, autorės dialogai su savo herojais liejasi natūraliai. Jais pliekiami mūsų politikos „didvyriai“ – išverstakūriai gobšai, užsigeidę valdžią savo rankose išlaikyti iki gyvos galvos. Į sarkazmą perauganti ironija paįvairina stilių ir kuria intriguojantį pasakojimą. Kasdieniškos situacijos, kurių apstu kiekviename mūsų gyvenimo žingsnyje, susipina su rašytojos išmone, sudarydamos margą dabarties gyvenimo ornamentą. Tame ornamente subtiliais tonais blyksčioja netradicinės ir liaudies medicinos „rinkiniai“ – praktiški, lengvai įgyvendinami mediciniški patarimai, liudijantys ilgametę gydytojos praktiką, platų apsiskaitymą, naujausias netradicinės medicinos mokslines naujienas, gyvenimo išmintimi paremtas liaudies medicinos žinias. Šie mediciniški blyksniai mūsų žinojimą apie savo prigimtį ir sveikatos resursus nuskaidrinančia šviesa sušvelnina gana niūrų Lietuvos gyvenimo paveikslą. Autorė taip meistriškai juos įkomponuoja į siužetą, kad visi „receptai“, kaip gydytis

vaistažolėmis, vaisių ir daržovių sultimis, badavimu, dietomis, kaip valyti cheminiais vaistais ir chemizuotu maistu užterštą mūsų organizmą yra tarsi įdomioji medicininė enciklopedija, pagardinta literatūriniais padažais.

Optimistė Filomena Taunytė ne tik išjuokia. Ji moka pasijuokti ir iš savęs. Arba smagiai šypsosi (dažnos knygos viršelyje), nusifotografavusi su savo mylimu šuneliu. Ji juokiasi ne tik iš kitų, bet ir iš savo skurdžios būties, kurią patiria dauguma eilinių gydytojų pensininkų, tarnavusių žmonėms per ilgą dorą gyvenimą. Vienoks juokas yra matant mažas mūsų nuodėmes ir silpnynes, kitoks – nedorybes. „Tarp dabartinio elito dorybės išnykusios“, – atsidūsta daktarė Filomena. Aptardama mūsų aukščiausios valdžios supuvimą, nevykusias ir neįvykusias švietimo, sveikatos ir socialinės apsaugos reformas, autorė kandžiai peria valdininkų biurokratų kailius, nors, aišku, kad toji pirtis jiems nė motais. Bet skaitytojui, ypač skurstančiam pensininkui, lyg balzamas užlaša ant sielos žaizdų, skaitant, kaip daktarė Filomena lyg skalpeliu rėžia jų apipūliavusias sielas ir parodo visą „naujojo lietuvio“ sugedimą. Ir tikriausiai pamąsto, kad gal ir jam jau reikia blaiviau pažiūrėti į save ir pasaulį...

Atsisveikindama su skaitytojais knygoje „Kiek sveria siela“ daktarė Filomena, tarsi atsiprašydama jų už tą žiaurią visuomenės vivisekciją, su gauduliu beria į mūsų turbūt labai mažai sveriančias sielas savo išminties grūdus. „Nuostabus bendrumas jungia senatvę ir ankstyvą vaikystę./.../ Ateinanti ir įsėnanti kartos keičiasi tarpusavio meile, tikėjimu ir viltimi“. Šią savo knygą baigia savotišku dvasiniu testamentu: „Per tą laiką, kurį gyventi šioje žemėje man suteikė Kūrėjas, norėčiau papasakoti apie tikrai gerus, tebegyvenančius ar jau išėjusius žmones. Tokiais žmonėmis vertėtų sekti ir apie juos kasdien kalbėti. Nemažai jų pažįstu. Jie sugražintų mums idealo ilgesį.“ Kur dingo jos satyros geluonis? Chirurginio skalpelio taikli vivisekcija? Liko tik šviesus ilgesys ir liūdesys, kurie dažnai vaikština kartu.

Autorei – 87-eri. Jai tik ir dalyti jaunesniems išminties pamokas lyg dienas dovanas, tik ir juoktis iš šiandieninių biurokratų, veltėdžių, girtuoklių, politikierių, kurie drumsčia vandenį nusistovėjusioje per amžius lietuvių sielos tradicijoje, teršia naujosios Lietuvos peizažą ir fiziškai, ir dvasiškai. Tas juokas dažnai būna pro ašaras. O ieškodama tikro lietuvio, savo knygą baigia Bernardo Brazdžionio vizija: „*Tavęs, žmogau, aš ieškau ateityje ir gimstantį gyvenimui regiu, / kaip želmenys kad po žiemos atgyja / ir keliasi be usnių, be daigų.*“ □

Tarp išmetamų skiaučių

PRANAS VISVYDAS

Nutariau gerokai praretinti savo rašliavą aplankuose. Per daug susikrovė įvairaus atsitiktinio balasto. Bet ką išmesti, o ką – dar palaikyti? Būtinai reikia bent paviršutiniškai perskaityti, o tai nėra lengva. Dauguma tų sakinių sunkiai išskaitomi. Stebiuosi, kodėl skubėdamas įpratau keverzoti kaip su vištos koja.

Atsimenu, mano klasės draugas Remigijus irgi rašė neįskaitomai ir mes jį pravardžiavome „vištakoju“. Tausojo jis stambiai krūvą lakštų su savo niekada neišsenkančiomis kilnaus polėkio vizijomis, dvelkiančiomis Novalio „Naktų“ patosu. Ką gali žinoti, gal būtų tapęs V. Mačernio ar A. Nykos-Niliūno lygio poetu, jei ne ankstyva mirtis 1942 m., susirgus šiltine. Mėgo mane, nes būdavau kantrus jo įkvėpimo klausytojas Kaune ir per atostogas Šiauliuose. Savo vienatviškai kūrybai nuomojo jis Šiauliuose nedidelį butą, kad netrukdomas galėtų rašyti ir balsiai sau skaityti. Taip – Remigijus Pivoriūnas – poetas iš prigimties. Pirmaeilis draugas. Gimnazijoje sėdėjęs pirmame suole, šalia Vaidevučio Bičiūno, su tėvais ištremto į Sibirą. Aš kiūtoju priešpaskutiniame, drauge su stangriu Randžiu, kurį vadinome Rumba, dėl jo rambaus būdo.

Istorinės datos kažkodėl visada išslysdavo iš mano atminties, kad ir Haroldės sutarties su Lenkija pasirašymo ar Vorkslės mūšio metai, o Remigijus žinojo tiksliausiai, net mėnesius, dienas. Todėl istorijos mokytojas Strielčiūnas jam buvo itin palankus, kartais jo pagalba patikrindavęs kurią nors jam išdilusią skaitlinę. Penketukai iš istorijos Remigijui būdavo užtikrinti.

Odilon Redon. Pegasus

Laikau rankoje tris susegtus lapiūkščius. Viename skaitau Ričardo Gavelio pasakymą: „Žmogui užaina atvirumo pliūpsniai.“ Gėriusi šiuo žodžiu... Tik nesu tikras, ar kitas sakinytis irgi jo: „Autoportretas, piešiamas su kito pagalba.“ Iš tiesų tai nėra reikšmingas pasakymas, nes autoportretui juk reikalinga nuotrauka ar veidrodis. O jeigu veidrodis yra truputį gaubtas, tai ir tapomas veidas išeis šiek tiek iškreiptas. Į tokį, tapytą italo Parmiginianino (g. 1503) išžiūrėjęs, žymus amerikiečių poetas John Ashbery sukūrė savo ilgiausią eilėrašį „Self-Portrait in a Convex Mirror“. Čia poetiškai gvildenamas vaizduojamos tikrovės ir meno ryšys kūryboje. Priklauso nuo to, kaip ar pro ką tu žiūri. Norisi paminėti ir savo draugo Remigijaus žavėjimąsi prancūzų tapytojo Odilon Redono paveikslais, kuriuos šis tapė, paveiktas Charles Baudelaire knygos „Les Fleurs du mal“ eilėraščių. Sakoma, Baudelaire poetizuojamas demonas neretai tapė Redono rankogali.

Bet kam aš čia kitų mintis raikau, tarsi nematyčiau ir savo indėlio skiautėse. Būtent „Pojūtis to, kas būtina/ ir to, ko dar nereikia,/ sudaro amžino judesio prasmę.“ Neužmiršk, svarbiausias A. Schopenhauerio veikalas vadina „Pasaulis kaip valia ir vaizdinys“. O įtaigaus stilisto Friedricho Nietzsches kertinis traktatas yra „Valia jėgai“. Taigi vokiečių filosofams didžiulę reikšmę turėjo žmogaus ir gamtos savybė – Valia. O austrų rašytojas Robertas Musilis XX a. pradžioje parašė romaną „Žmogus be savybių“. Čia jis proziškai išplėtojo metaforą, kad mūsų tikroviškas, racionalus kasdienis pasaulis neturi tikroviško, racionalaus pagrindo. Apie tai pravartu dažniau susimąstyti.

Odilon Redon. Tyla, 1911

Žodžiai patys kalba apie save. Ir jų pačių neįprastos, pakankamai skambios sanglaudos poezijoje yra reikšmingesnės negu suprantamumas. Tokių sanglaudų meistras yra poetas Romas Daugirdas. Štai eilėraščio „nors“ pradžia: „Ir snaižėm/ iš kitos žiemos/ sutirštintais jausmais/ aplipo mūsų sielos/ ir cigaretės sutrumpėjo/ iki filtro/ kuris mėnulio/ nepraleido/ krentančio žemyn/ be parašiu.“ Taigi čia šalia jausmų minimos „mūsų sielos“...

Iš tiesų „siela“ tėra tik paranki metafizinė sąvoka, kažkodėl dažnai apilimpanti mūsų jausmais. Ją žmonija įjungia į mąstymą jau tūkstančius metų ir jos vardu atlieka labai daug funkcijų. Tiek fantastinio, nieko bendra su tikrove neturinio protavimo. Ir man asmeniškai šiuo metu siela yra Diotima – moteriško ir dvasinio gėrio jungtis.

Su ja pirmą kartą susidūriau vokiečių poeto Fr. Holderlino eilėse prieš daugelį metų. Ji nieko nepageidauja iš manęs, kaip ir aš iš jos, pakanka tik atsitiktinių susitikimų, trumpų pokalbių, gal ir įsivaizduojamo patylėjimo ar nuotykingo jos ieškojimo įvairiose vietovėse ar situacijose. Dažniausiai pajūryje, dailės galerijose, operoje, simfoniniame koncerte, draugiškoje sueigoje. Nėra Ji minios dalyvė, nors mėgsta būti su žmonėmis, ypač su tradicinės sielos funkcijas atliekančiais – taigi su žmonijos minčių kultūra.

Čia noriu pabrėžti, kad Diotimos vardu palaimintos sielos nedera įvelti į biologinių emocijų sumaištį, kaip tai kartais daro dvasinga poetė Gražina Cieškaitė, kad ir šiame jos retorikos proveržyje: „pasauliai, spinduliai, poetai, kerštas, daiktų ir sielų virpanti grėsmė, kur liejas kraujas begalybėn kerštas, kad visą širdį pervertų giesmė“ („Tylos žydėjimai“, p. 23). Įtaigu kalbiškai ir poetiškai. Bet ar teisinga sielas sulieti su kerštu? Juk kerštas žudo. O Siela, kaip etinė apraiška, negali dalyvauti žudyme nei kankinime. □

Gražina Cieškaitė

Ir žodžiai kaip gamta, kuri ištarti bijo
sau paslaptį: esu karališka beturtė...
iš saulės ir žmogaus, iš vakaro lelijų
aš pasisėmiau tai, ko negaliu sukurti.
Tai per mane žmogus iš rojus išvartytas...
jo kelias į žvaigždes per akmenis pilkuosius,
Aušrinės šviesoje jis pasitinka rytą.
Aš pragarą neigiu ir žiedlapiais velkuosi
tarytum Venera, į veidrodį įžengus...
esu! žinau kelius į ateitį bekrasbę,
kur sukasi šviesoje kitų pasaulių dangūs,
kur tikisi žmogus broliją sau surasti.
Ir žodžiai kaip gamta, kuri ištarti geidžia:
sau paslaptis esu – vienintelė šventoji,
kurios dvasia visur – į tamsą susižeidžia –
ir šviesoje nūnai žvaigžde pasikartoja.

Laiškas Kostui iš Šančių – Kostui Ostrauskui atminti

Kostas Ostrauskas

Kostai, ir Tu, kaip Algis Samulionis, išėjai nepamojavęs. Na, nebūtum iš Šančių, kaip vis girdavaisi, mėgdavai juokauti, krėsti išdai-gas, suintriguoti savo mini dramomis. Tačiau jau toli buvai nužengęs nuo Šančių vaikėzo įvaizdžio, kada teko su Tavim susitikti. Atsimeni: suirus Čikagos „Atžalyno“ teatrui, subruzdą „Santara-Šviesa“, nutarė atgaivinti teatrą, nesvarbu, kad ir mėgėjišką (juk tokie mes ir buvom). Susirinkę entuzias-tai, kurių vienas svarbiausių buvo Algimantas Mackus, nutarė savo jėgomis tęsti „Atžalyno“ veik-lą. Ir ką gi: išrinko mane režisuoti Tavo „Pypkę“ (Jurgio Blekaičio patariamai), o su „Žaliaja lanke-le“ susidoroti teko Jonui Kelečiui, Jurgio auklėti-niui.

Neatsimenu, Kostai, ar Tau toks pasirinkimas tiko, ar bent kiek tikėjai mūsų jėgomis? Tylėjai kaip tikras džentelmenas. Tačiau pats spektaklio nema-tei, tad taip ir nežinau, ar buvai laimingas. Bet mes buvome laimingi. Mano trijulė, Eglė Vilutienė, Al-girdas Kurauskas ir Vytautas Juodka – visi scenos žmonės, tikrai dirbo, repetavo iš visos širdies. Repet-icijos vyko mano namuose, ir kai Vytautas mizan-scenoj sodriu ir galingu balsu kvatojosi, mano sū-nus, užmigdytas už sienos, taip pat klykė iš juoko, net langai drebėjo. Jau tada turėjom pirmą „žiūro-vą“.

Tu tikriausiai nežinai, kaip nuoširdžiai daili-ninkas Vytautas Virkau kūrė dekoracijas, kaip glaudžiai visi bendravom, rinkom rekvizitus (juk pinigėlio anais laikais neturėjom, samdyti negalė-jom), kaip iki išprotėjimo ieškojom Kurauskui mo-

noklio, kol galų gale išgelbėjo mūsų akių gydyto-ja, iš kolegos amerikiečio pasiskolinusi tą mažą daiktėlį...

Taip, tai buvo 1964 metai. Mūsų prievaizdas Al-gimantas nuolat mus „tikrino“, lankėsi repeticijo-se, o vadybininkas Raimundas Mieželis smagiai nešė visą buhalterinį krūvį.

Ir koks ištiko smūgis! Tų pačių metų pabaigoje žuvo Algimantas Mackus, vėl, kaip ir Tu, mūsų ne-įspėjęs, kad išeina. Ar dabar abu prisimerkę šypso-tės, kai bandau prisiminti kelias mūsų bendravimo akimirkas? Bet palaukit, nepamirškite, kad tada visi buvom jauni, pasiutusiai pasitikintys savo jėgomis (ir išmanymais).

Tai gi, reikėjo prisiminti Algimantą. Štai, at-skrenda Tavo vienaveiksmė drama „Duobkasiai“, skirta Algimantui. Bendraminčiai vėl surengė iš-kilmingą vakarą. Pirmoje dalyje buvo atlikta Da-rius Lapinsko „Cantata declamata“. Kiek prisime-nu, dalyvavo solistė Aldona Stempuzienė ir akto-rius Leonas Barauskas. Muzika ir spektaklio api-pavidalinimas – to paties Dariaus. Įspūdinga! O ant-rojoje hamletišką duobę kasė aktoriai Algimantas Dikinis ir Vytautas Juodka. Juos lydėjo Moteris-Mirtis Dalia Juknevičiūtė. Ir vėl režisūra buvo pati-kėta man. Nebežinau, kodėl man, gal nebuvo kito, išdrįsusio imtis tokios avantiūros... Kaip ten buvo ar nebuvo, Algimantą kartu su Tavim paminėjom pagal savo išgales, berods, deramai... 1966 metais.

O paskui – vis naujos Tavo dramoms, tokios įdo-mios, kitokios, nebe tokios, kokias rašė mūsų dramaturgai. Ar nujau-tei, ar žinojai, kad Tu buvai mūsų, teatro sirgalių numylėtinis, o gal net dievukas? Jaunieji vijosi Tave, išvesdami scenon tas Tavo naujoves. Vis savo jėgomis, vis savo tikėjimu, vieniems pavykdavo, kiti buvo lyg apsvilę... Bet juk taip yra, buvo ir bus visuose teatruose.

Staiga Čikagoj „iš niekur“, iš Lietuvos, atsiradęs režisierius Juo-zas Ivanauskas stato Tavo „Šaltkal-vį“, kuriame ir vėl man teko pri-sidėti šio kiais tokiais mažmožiais, tik jau užkulisiuose. Ir vėl vaidina Vytautas Juodka (begėdis, kituose, kitų dramaturgų veikaluose atsisa-kęs vaidinti) ir jauna, Čikagoje gi-musi Laima Šulaitytė. Scenovaizdis – kūrybingos dailininkės Ados Sut-kuvienės. Šiurpulingai graudu, bet šventiška. Beje, šis spektaklis buvo nuvežtas Lietuvon. Ar atsimeni?

Taip, mielas Kostai, turėtum ži-noti, kad man patinka rašyti laiškus išėjusiems draugams. Galiu su jais nuoširdžiai pasikalbėti ir paklausti: „Ar atsimeni?“ Nesvarbu, kad ir Tu neatsakysi, bet smagu Tave jausti

čia pat, prie kompiuterio, toki rimtą-nerimtą... Bene rimčiausias Tu buvai „Margučio“ radijo studijoje, kur įrašiau Tave skaitant savo „Duobkasius“ „Pel-kių žiburėlio“ literatūrinei valandėlei. Tiesa, mudu kartu dalyvavom V. Krėvės minėjime Čikagoje, su-ruoštam „Santaros-Šviesos“. Buvom rimti, bet ne gedulingi. Atsimeni?

O kada buvai nerimtas? Atminty įsirėžė toks epizodėlis: po visų vakarinių smagybių Tabor Far-moje atgulėm su drauge nakties poilsiui. Po vidur-nakčio išgirdom dainą, tokią galingą, vyrišką, toli skambančią, tik turavojimai – ožišku balsu, vis ne į toną, vis ne į taktą... Kažkokiam namely kolegoms dar linksminosi, oi kaip linksminosi. Staiga vyriška galva pro durų plyšį šūktelėjo: „Ostrauskas dainuo-ja!“ „Juk jis rašytojas, ne dainininkas“, – sumurmė-jo draugė. „Na, ar rašytojai negali dainuoti?“ – pak-lausiau. „Bet jis toks dailus, o jau plaukų gražu-mas“... – atsiduso draugė. „Nedūsauk, – sakau, – jau ženotas ir laimingas“.

Tikriausiai prisiminčiau daugiau, tačiau apie Tavo ligas ir kančias nenoriu kalbėti, nes Tu jau iš-silaisvinęs iš jų. Ak, kaip būtų įdomu sužinoti, ko-kią dramą dabar rašai...

Ką ten, kitame pasaulyje, dabar veiki, kažin ar kada sužinosim, bet linkiu paties geriausio vėjo Ta-vo skrajonėse. Dalia.

Dalia Sruoga

„Literatūra ir menas“, 2012 sausio 20 d. Nr. 3

Kartais Jūsų dramoms vadinamos vaiduokliškoms. Įvairūs numirėliai drumsčia gyvųjų pasaulį; sunku atskirti, kur baigiasi sapnas, o kur prasideda realybė. Kodėl taip dažnai vaizduojate anapusinį pasaulį ir ko tokiu vaizdavimu siekiate?

Vaiduokliai? Taip, kartais. (Tarp kitko, koks skirtumas – o gal, tiksliau, ryšys – tarp „vaidentis“ ir „vaidinti“?). Vaiduokliai dažnai yra gyvesni, tikresni ir įdomesni negu gyvieji. O gyvųjų pasaulis yra ir mirusiųjų pasaulis. Mes gyvi ir mirusiais. Tai mūsų gentis, mūsų tradicijos, praeitis. Kodėl tie vaiduokliai drumsčia mūsų gyvenimą? Gal jiems ten, Anapus, nuobodu, nėra kas veikti? O gal jie mums, gyviesiems, pavydi? Kas čia supaisys. O išgąsdinti jais tikrai nieko neišgąsdinsi – ką tu čia, žmogau, prigąsdinsi išvirksčiais kailiniais, juo labiau, kad visi mes esame tokie narsūs...

Kodėl tas anapusinis pasaulis man toks dažnas? Nežinau. Gal tai nesąmoningas pasiruošimas, teatro kalba kalbant, repeticija tam pasauliui.

O tie sapnai ir tikrovė... Kartais iš tiesų neaišku, kur sapnas, o kur realybė – ir atvirkščiai. *La vida es sueño*, jau seniai aprėškė Calderonas de la Barca. Jokia paslaptis, kad ir fikcija dažnai yra tikresnė už tikrovę. Apskritai ar kartais ne maloniau – ir saugiau – sapnuoti negu gyventi tikrovę? Tik patartina sapnų – bent kai kurių – neišsipasakoti, – gali būti bėdos, „ypač jeigu Freudo šalininkai užgrobs valdžią“ (Stanislav J. Lec).

Kadaise Juozas Grušas yra prisipažinęs: „Tikiu gėriu žmoguje“. Ar galite apibrėžti, kuo tikite gyvenime, kūryboje, kuo tiki Jūsų dramų personažai?

Grušas: „tikiu gėriu žmoguje“? Puiku. Tačiau ar ne per daug simplistiška ir pernelyg optimistiška? Jeigu žmogus ir gimsta gėriui, žiūrėk, kas iš jo dažnai pasidaro – kartais tikras monstras. Juk ir paties Grušo personažai toli gražu nėra tik gėrio įsikūnijimai. Tad kas jiems nutiko? Nebūtų žmogaus, nebūtų ir blogio. Blogis nėra tik sąvoka – aiman, jis labai konkretus. Apskritai žmogus yra komplikuočiausias ir todėl įdomiausias sutvėrimas. Net ir Shakespeare’as nevaliojo viso jo aprėpti ir perprasti. Ir niekas niekad tobulai jo neperpras. Žmogus yra žmogus. Svarbiau ne kuo jis gimsta, bet kuo jis tampa, kas jis yra.

Tikiu neišsemiamu žmogaus įvairumu, jo galiomis ir negalė-mis. Kartais juo džiaugiuosi, kartais jį keikiu; kartais dievinu, kartais prakeikiu. Skamba pernelyg „dramatiškai“? Ką padarysi, – turbūt aš ne be reikalo dramaturgas.

O personažai – ne visi ir ne visada jie kalba autoriaus vardu, dažnai tik jo balsu, tad už save jie ir atsako. Bet, sakot, vis tiek ir ta-da kalba autorius, tad jis už savo personažus ir atsakingas? Matot, kartais negali leisti personažui neleisti kalbėti ir elgtis, kaip jis nori. Štai kur bėda. O gal tai jokia bėda? Kitaip negali būti?

Kostas Ostrauskas. Esu turbūt homo ludens. – Tikėti ir rašyti: 21 šiuolaikinis rašytojas apie tikėjimą, kūrybą ir save. Sudarytojas Gediminas Mikėlaitis, Aidai, 2002

K. Ostrausko „Žalioj lankelėj“, Jaunimo centras, 1964. Jonas Kelečius, Vytautas Juodka, Romas Stas-kauskas, Kazys Almenas ir Rimas Vėžys. Algimanto Kezio nuotr.

Europos priešistorė

ROMUALDAS KRIAUCIŪNAS

Sarunas Milisauskas, redaktorius. *European Prehistory. A Survey*, Antroji laida. Springer, New York, 2011. Kietais viršeliais, 493 puslapiai

Anthropology Review Database pateikiamomis žiniomis, Šarūnas Milišauskas yra antropologijos profesorius University of New York at Buffalo. Gimęs Lietuvoje 1940 m. Daktaro laipsnį gavo 1970 metais University of Michigan. Lenkijoje archeologinių kasinėjimų metu tyrinėjo neolito ir ankstyvojo bronzos amžiaus gyvenvietes. Išleistas knygos: *European Prehistory* (1978) ir *Early Neolithic Settlement and Society at Olszanice* (1986).

Ant knygos nugarėlės trumpai aptariama knygos sudėtis. Knygoje aprašomi ankstyvieji Europos žemyno gyventojai iki Romos imperijos iškilimo. Sutelkta gausi archeologinė medžiaga, apimanti paleolito, neolito, bronzos ir geležies laikotarpius. Apžvelgiamas žemės ūkis, lyčių vaidmuo, mirusiųjų palaikų traktavimas, gyventojų genetika, apeigos, bendruomenių telkiniai, technologija, prekyba ir kariavimas. Naudojant naujausią metodiką ir teorijas, knygoje pristatomi naujausi radiniai bei jų paaiškinimai. Knygoje rasime skyrius apie Europos geografiją ir Europos priešistorės chronologiją. Šioje laidoje įdėtas naujas skyrius apie Europos archeologijos istoriją. Knygoje randame įvairių žemėlapių, lentelių, brėžinių bei nuotraukų, pateikiama išsami bibliografija. Mano dėmesį patraukė šių laikų Europos politinis žemėlapis (psl. 24). Jame visai nepažymėta Kaliningrado sritis, nuo Antrojo pasaulinio karo pabaigos administruota Sovietų Sąjungos, o dabar administruo-

jama Rusijos. Įdomu, kokia būtų V. Putino reakcija tą žemėlapi pamačius?

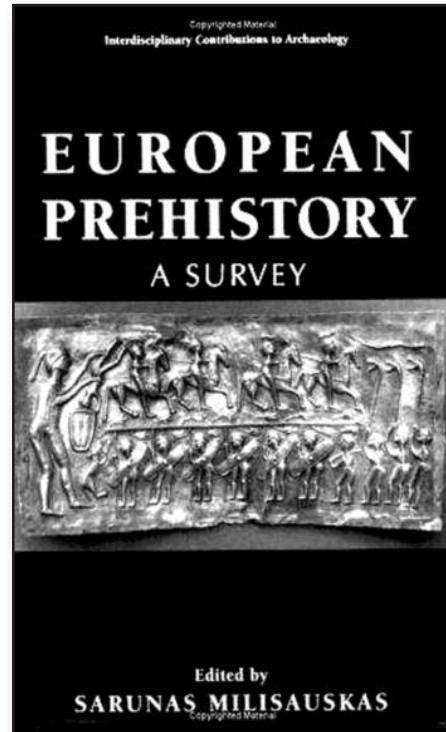
Knyga sudaryta iš dvylikos skyrių. Penki jų parašyti paties redaktoriaus Šarūno Milišausko. Dviejuose kituose skyriuose antrasis autorius – Janusz Kruk iš Krokuvos. Trys skyriai paruosti Michaelio Jochimo, gyvenančio Santa Barbara, CA. Po vieną skyrių parašė Anthony F. Harding iš Exeter, JK ir Peter S. Wells iš Minneapolis, M N. Knygoje norima supažindinti anglų kalbą vartojančius studentus bei mokslininkus su archeologiniais radiniais Europoje, apimančiais laikotarpį nuo pirmųjų žmonių atsiradimo iki Romos imperijos iškilimo.

Anot įvade pateikiamos redaktoriaus informacijos, šiuo metu Europoje yra apie 20 000 archeologų, atliekančių mokslinius tyrimus. Savaiame suprantama, kad tik maža dalis jų radinių gali būti aptarti šioje knygoje. Ruošiant knygą norėta įtraukti kuo daugiau medžiagos, sutelktos archeologų iš mažųjų kraštų.

Su ypatingu dėmesiu skaičiau skyrelį apie ankstyvąjį neolito periodą, kuriame aprašomos ornamentuotos figūrėlės. Kyla klausimas, ar tų figūrėlių ornamentuose slepiasi dar kokia gilesnė prasmė? Kadangi neolito periode daug figūrėlių vaizduoja moteris, buvo manyta, kad tai susiję su

deivėmis. Prieš trisdešimt penkerius metus lietuvių kilmės archeologė Marija Gimbutienė atgaivino ir išpopuliarino Didžiosios Deivės hipotezę. Tuo metu ji jau buvo pripažinta Europos archeologijos žinovė ir jos interpretacijos buvo imamos už tikrą pinigą. 1980 m. pabaigoje ji skelbė apie ankstyvojo Viduriniojo neolito periodo žmonių garbinamą Didžiąją Deivę. Anot Šarūno Milišausko, tai sužavėjo Vakarų pasaulio feministes, ieškančias pakaitalo religijoms, kuriose dominuoja vyrai.

Knyga vertinga, ypač norintiems artimiau susipažinti su Europos priešistorė. Tai laikai, neturintys rašytinės istorijos. Archeologiją galima aptarti kaip senovės kultūros tyrinėjimo mokslą, tiriant materialias senovės liekanas. Anot bostoniškės „Lietuvių enciklopedijos“, nuo Napoleono karo žygių į Egiptą (1798–1801) susidomėta Egipto senove, o nuo to laiko, kada 1822 metais Champolionas perskaitė pirmąjį egiptietišką tekstą, Egipto senovės tyrinėjimas sudomino kultūringąjį pasaulį ir išaugo į atskirą mokslo šaką, vadinamą egiptologija. XIX amžiuje prasidėjo susidomėjimas ir Vidurio bei Šiaurės Europos senovės liekanomis. Aptarta knyga daug prisideda prie tų liekanų tyrinėjimų aptarimo, analizavimo bei pristatymo pasauliui. □

DAR KARTĄ APIE „SUGRIŽIMUS“

Atkelta iš 3 psl.

tas buvo Nelės Mazalaitės ir Juozo Krumino leistas literatūrinis žurnalas „Gintaras“. Ekspozicijoje galima pamatyti šiuos suminėtus leidinius bei kitą stovyklose leistą lietuvių spaudą.

Lietuvių rašytojų draugija tremtyje

1944 m. 70 procentų Lietuvos rašytojų draugijos narių atsidadė Vakaruose. Dauguma jų apsigyveno vakarinėje Vokietijos dalyje. Susibūrusi iniciatyvinė grupė ėmėsi organizacinės veiklos. S. Santvaras, Bern. Brazdžionis, P. Andriūšis, B. Gražulis, V. Kazokas, A. Nyka-Niliūnas ir kiti rašė laiškus rašytojams ir kvietė juos į steigiamąjį lietuvių rašytojų suvažiavimą.

1946 m. sausio 24–26 dienomis Tübingene, prancūzų zonoje, buvo atkurta Lietuvių rašytojų tremtinių draugija (LRTD). Toks draugijos pavadinimas išliko iki 1950 m. S. Santvaras kreipėsi rašė: „Tačiau mūsų rūpesčiai skaudūs ir sunkūs. Ir ko mes čia atsiradom? Ar mirties baimė į tą kraštą mus atvijo, ar savisaugos instinktas, ar pasibjaurėjimas tuo, ką vieną kartą matėm? Trumpai kalbant, į tai būtų galima atsakyti vienu sakiniu: nepasiduoti vergijai, netarnauti piktam, neversti save eiti koja kojon su melu ir priespauda. Patikslinant – neveidmainiauti sau pačiam, savo tautai ir artimui. /.../ Kol mes gyvi – gyvas lietuvis rašytojas, gyvas ir laisvas lietuviškas žodis. Ir mūsų mintis, kad mes atstovaujame lietuvių grožinę literatūrą – nėra tuščia ir beprasmė. Ji išplaukia iš mūsų kovos už lietuvių, kaip laisvo žmogaus, gyvybės išlaikymą. Tame ir glūdi atsakymas, ko mes čia atsiradom. /.../ mes turim išgilinti į rašytojo tremtinio uždavinius, į jo tikslą, į pareigas. Bliviai ir aiškiai suvokiam, kad lietuvių tautos kova sunki ir žūtbūtinė. Toj kovoj lietuvių rašytojai turi eiti priešaky. Tam įsteigta ir Lietuvių Rašytojų Tremtinių Draugija.“

Pirmąją valdybą sudarė S. Santvaras, V. Bir-

žiška, P. Andriūšis, Bern. Brazdžionis. Valdybos nariai rūpinosi rašytojų buitimi, knygų leidyba, rengė kultūros vakarus ir literatūros šventes. Siekta vienyti ir globoti tremtyje esančius lietuvių rašytojus, kelti ir ugdyti lietuvių grožinės literatūros kultūrą, palaikyti bei saugoti buvusios Draugijos tradicijas, tenkinti rašytojų kultūrinius poreikius, teikti jiems pagalbą, kovoti dėl Lietuvos laisvės ir kultūros. Reikšmingiausias šios valdybos nuopelnas – literatūros metraščio „Tremties metai“ išleidimas ir antrojo lietuvių rašytojų suvažiavimo Augsburgėje surengimas.

Antrasis suvažiavimas vyko 1947 metais liepos 11–12 d. Augsburgėje. Į valdybą buvo išrinktas Faustas Kirša, H. Radauskas ir J. Jankus. Sekretoriavo P. Jurkus ir V. Prosciūnaitė. Buvo sumanyta parengti ir išleisti antrąjį metraščių, tačiau dėl įvykusios pinigų reformos bei emigracijos į kitus kontinentus knyga nepasirodė.

„Jūs tikriausiai žinote viską apie įvykusį mūsų rašytojų suvažiavimą Augsburgėje. Daugelį veidų pamačiau pirmą kartą savo gyvenime. (Jų pavardes jau senai žinojau). Koks nors praeinantis nebūtų atspėjęs, kad tai rašytojų suvažiavimas: taip skurdžiai apsirengę ir tokie pilki jie atrodė. Praeinantis būtų manęs, kad tai kokių darbininkų susitikimas, nes jis nebūtų tikėjęsis tokio skurdo ir paprastumo. Bet mes nesistebėjome. Atvirkščiai: gera buvo pamatyti daugiau žmonių, kurių visas gyvenimas nesibaigia duona ir rūbu. Gera buvo klausyti nuoširdžių žodžių iš pačios širdies,“ – rašė Henrikas Nagys A. Vaičiulaičiui iš Freiburgo, 1948 m. rugsėjo 24 d.

Parodoje eksponuojamos unikaliuos nuotraukos iš šių abiejų suvažiavimų bei metraščių „Tremties metai“ su visų dalyvavusių jame rašytojų parašais.

Po pirmojo lietuvių rašytojų suvažiavimo Tübingene LRTD valdyba pradėjo rūpintis literatūros premijų teikimo organizaciniais klausimais, ieškojo mecenatų. Literatūrinei kūrybai skatinti ir remti buvo steigiamos literatūrinės premijos ir skelbiami konkursai. Premijų steigėjai buvo Lietu-

vos švietimo valdyba, BALF’as (Bendrasis Amerikos lietuvių fondas), Lietuvos Raudonasis Kryžius, Knygų leidykla „Patria“ bei kitos organizacijos, išteigusios vienkartinės premijas. Išlaikant Nepriklausomos Lietuvos tradicijas, premijas buvo nartata teikti Vasario 16-osios išvakarėse.

Pirmoji premijų įteikimo šventė buvo surengta 1947 m. vasario 15 d. Tübingene, Schillerio muziejuje. Buvo įteiktos pirmosios literatūrinės premijos: Lietuvių švietimo valdybos premija paskirta Bern. Brazdžioniui už knygą „Svetimi kalnai“; Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premija – K. Bradūnui už knygą „Svetimoji duona“; BALF’o premija – A. Nykai-Niliūnui už knygą „Praradimo simfonijos“; knygų leidyklos „Patria“ premija buvo įteikta H. Nagiui už knygą „Eilėraščiai“. Šioje šventėje nepamiršta ir lietuviška daina – Lietuvai vaduoti sąjunga (LVS JAV) paskyrė Čiurlionio ansambliui 5 000 RM premiją.

Antroji šventė įvyko Fellbache 1948 m. vasario 15 d. Šioje šventėje jau buvo įteiktos šešios literatūrinės premijos: Švietimo valdybos premija buvo paskirta F. Kiršai už knygą „Tolumos“; BALF’o premija – V. Ramonui už knygą „Kryžiai“; Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premija paskirta P. Andriūšiui už knygą „Anoj pusėj ežero“; leidyklos „Patria“ premija – K. Bradūnui už knygą „Vilniaus varpai“; žurnalo „Mintis“ premija – L. Dovydėnui už knygą „Gyveno kartą karalius“; „Naujojo gyvenimo“ novelės premija – J. Jankui už novelę „Velnio bala“.

Trečioji literatūrinė šventė surengta 1949 m. Schwäbisch Gmünd lietuvių stovykloje. Čia buvo įteiktos keturios premijos: Lietuvių švietimo valdybos premija atiteko J. Jankui už novelių knygą „Naktis ant morų“; BALF’o – N. Mazalaitėi už knygą „Legendos apie ilgesį“; Lietuvos Raudonojo Kryžiaus premija buvo įteikta J. Kaupui už pasakų knygą „Daktaras Kripštukas pragare“; Lietuvos paštininkų sąjungos premija – M. Katiliškiui už novelių rinkinį „Prasilenkimo valanda“. Leidyklos „Patria“ premija įteikta P. Osmolskiui kaip geriausia knygų iliustruotojui. Lietuvai vaduoti sąjunga (JAV) savo premiją paskyrė dailininkui A. Varnui.

Pabaiga kitame numeryje